

ZEGRZYNEK

Jerzy Szaniawski

Zegrzynek to letniskowa miejscowość nad Zalewem, czyli geograficznie rzecz ujmując, jeziorem Zegrzyńskim, położona w gminie Serock. Praktycznie łączy się z modnym podwarszawskim Jadwisinem. W 1838 roku wybudowano nad Narwią dwór i czteropiętrowy murowany młyn. Na brzegu rzeki wyrosły budynki administracji, nowoczesne magazyny i domki dla robotników. Powstał zakład przemysłowo-zbożowy. Wanda z Wysłouchów i Zygmunt Szaniawscy, ziemianie o inteligenckich korzeniach, osiedli tu w 1880 roku. W 1886 roku, w Zegrzynku Szaniawskim urodził się młodszy syn, Jerzy, wybitny dramaturg, autor słuchowisk i nowel, felietonista.

Zygmunt, który pisywał do „Przeglądu Tygodniowego”, świetnie znał się na przetwórstwie zboża, był kierownikiem młyna i zarządcą folwarku, który doprowadził do rozkwitu. W młynie pracowało kilkadziesiąt osób. Czas świetności skończyły się jednak w 1902 roku, kiedy młyn spłonął, a zakład splajtował. Najemni robotnicy wyjechali, domki nad Narwią opustoszały, okoliczna ludność została bez pracy. Szaniawscy sprawili, że klęska zamieniła się w sukces.

Otóż postanowili wykorzystać domki po robotnikach i przekształcić je w kwatery letniskowe. Już w 1903 roku opublikowali w „Kurierze Warszawskim” ogłoszenie zapraszające gości: *do nowo otwartego pensjonatu oferującego wygody*. Zegrzynek stał się prawdziwym kurortem i przez wiele lat, od połowy czerwca do końca września, przyjmował licznych gości, o których Szaniawscy potrafili zadbać. Było świetnie zorganizowane zaplecze usługowe, ale przede wszystkim dobrze wyposażone domki z gankami i doskonała atmosfera. Goście czytali prasę i słuchali najmodniejszych przebojów z płyt gramofonowych. Na miejscu był sklep i stołówka z wyśmienitą kuchnią, gdzie każdy urlopowicz podczas posiłku mógł sobie nałożyć tyle jedzenia, ile chciał. W skład kompleksu rekreacyjnego wchodził ogród, plac zabaw, przystań i miejsca spacerowe wśród starodrzewu. W ogrodzie rosły najbardziej wyszukane gatunki drzew owocowych i warzyw. Cena za pobyt była przystępna. Jeden z gości napisał w swych wspomnieniach, że Zegrzynek zrobił na nim większe wrażenie niż Londyn i Paryż.

Szaniawscy byli patriotami, prowadzili także działalność społeczną i edukacyjną. Stworzyli szkołę. Zajmowali się działalnością charytatywną. Zygmunt był prezesem Towarzystwa Rolniczego Pułtuskiego. Wiele publikował, a jego wiedza z zakresu rolnictwa była powszechnie ceniona. Wanda i Zygmunt mieli rozległe kontakty w świecie artystycznym. Gospodarze Zegrzynka hodowali w cieplarni egzotyczne róże, którymi obdarowywali swoich szczególnych gości. W dworku bywali: Maria Konopnicka, Stefan Jaracz i Juliusz Osterwa, Deotyma, Konrad Prószyński, Adam Szymański, Bolesław i Maria Wysłouch, Eliza Orzeszkowa, Ignacy Kraszewski. Szaniawscy znali też osobiście Bolesława Prusa.

Zygmunt Szaniawski zmarł w wieku 77 lat, w listopadzie 1929 r. W sierpniu 1932 r. zmarła Wanda Szaniawska. Zegrzynek odziedziczył młodszy syn, Jerzy, już wtedy znany pisarz. Interes „letniskowy” kontynuował aż do wybuchu II wojny światowej.

Nie tylko o Zegrzynku

Dziś nad Jeziorem Zegrzyńskim, w kompleksie leśnym rezerwat Wąwóz Szaniawskiego, znajdujemy ruiny dworku Szaniawskiego. Kiedy w 1886 roku rodził się tu Jerzy, Zegrzynek leżał nad rzeką Narew i nikomu nie przyszłoby do głowy, że kiedyś powstanie tu Zalew. Po ukończeniu warszawskiego gimnazjum, Jerzy Szaniawski rozpoczął studia przyrodnicze, wyjechał też do Lozanny, by uczyć się w Instytucie Rolniczym, a także studiować literaturę i sztukę. Jako prozaik zadebiutował w 1912 roku, drukując w czasopiśmie nowele i humoreski. W 1917 roku napisał pierwszą sztukę sceniczną, „Murzyn”. Wczesne utwory dramatyczne Szaniawskiego należą do gatunku tzw. komedii lirycznych. Od dzieciństwa fascynował się teatrem. W 1919 roku związał się z teatrem „Reduta”, ściśle współpracując z jego kierownikiem literackim, Juliuszem Osterwą. Od 1935 roku pisał słuchowiska radiowe. Późniejsze utwory, m.in. „Ewa” (1921), „Adwokat i róża” (1929) czy „Dziewczyna z lasu” (1939), uznano za modernistyczne dramaty psychologiczne. Przed II wojną światową powstały jeszcze takie dramaty, jak „Mosł”, „Fortepian”, „Kryśka”. Po wyzwoleniu Szaniawski napisał dramaty: „Dwa teatry”, „Kowal, pieniądze i gwiazdy”, „Chłopiec latający”, słuchowiska radiowe, m.in.: „Zegarek”, „W lesie”, opowiadania: „Łgarze pod złotą kotwicą”, „Profesor Tutka i inne opowiadania”. Mimo, iż w scenicznych utworach Szaniawskiego można odnaleźć wpływy wybitnych dramaturgów europejskich, jednak dramaty pisarza są dziełami na wskroś oryginalnymi. Niektórzy, określając je, używali pogardliwego terminu „szaniawszczyzna”, z powodu nadmiernej ich zdaniem „niedookreśloności”, inni dostrzegli w nich poetyckość i nastrojowość. A przecież sztuki Szaniawskiego są niepowtarzalne, specyficznie realistyczne i poetyckie zarazem, pełne psychologizmu i groteskowości. W 1924 r. Szaniawski napisał swą jedyną powieść, „Mitość i rzeczy poważne”. W latach 30. XX w. był szanowanym, uznanym i nagradzanym twórcą. W 1933 roku wybrano go do Polskiej Akademii Literatury. W jego sztukach grali najślynniejsi aktorzy, a dramaty wykorzystywano także w teatrze radiowym i jako scenariusze filmowe.

Szaniawski mieszkał w Zegrzynku do 1939 r. Okres wojny, wypędzony ze swojej posiadłości przez Niemców, spędził w Warszawie, biorąc udział w ruchu oporu, a okres tuż po wojnie – w Krakowie. Tu ukazały się „Dwa teatry”. Podobnie jak Jerzy Zawieyski, jako twórca nie wspierał realizmu socjalistycznego, więc od 1949 do 1955 roku nie wystawiano i nie wydawano jego sztuk. Jedynie w „Przekroju” drukowano miniatury o prof. Tutce.

Ponownie wrócił do Zegrzynka w 1950 r., starając się zadbać o opuszczony dotąd dworek rodzinny. Duży majątek ziemski został w czasie reformy rolnej przekazany utworzonemu w Jadwisinie Zakładowi Doświadczalnemu Instytutu Ziemiaka. Szaniawskiemu pozostał modrzewiowy dworek, 15 ha ziemi ornej, 10 ha lasu i 5 ha sadu. Resztówka ta została obłożona gigantycznymi podatkami, tak, że pisarz wegetował w skrajnej nędzy, przeznaczając wszystkie dochody ze sprzedaży płodów rolnych na targu w Serocku na spłatę zadłużenia.

A miało być lepiej. Po jubileuszu, jaki 1 marca 1955 roku przygotował mu Związek Literatów Polskich, znów jego utwory były wydawane i wystawiane. Ich autor dostał Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski. Ale sukcesów miał coraz mniej. W dodatku na początku lat sześćdziesiątych umarła Wanda Natolska, wierna

gospodyni i lokatorka jego dworku. Bez niej nie dawał sobie rady ze sprawami życiowymi i niechęcią otoczenia – sąsiadów, lokalnych władz i Instytutu Ziemniaka. Szaniawski nie akceptował też, że spokojne dotąd otoczenie zmieniało się, przybywało ludzi, turystów, powstała zapora w Dębem i Zalew Zegrzyński.

Unikał kontaktu z ludźmi, był niechętny artystycznej śmietance Warszawy. W wieku 76 lat ożenił się z malarką, Anitą Szatkowską, ale nadal żył w izolacji. To na pewno był trudny związek. Ich relacje przedstawił Remigiusz Grzela w sztuce „Uwaga – złe psy!”, którą w 2006 roku wystawił warszawski Teatr Wytwórnia. Bohaterami jej są pisarz i schizofreniczna, znęcająca się nad nim żona.

Jerzy Szaniawski zmarł 16 marca 1970 r. w Warszawie. 16 września 1977 r. dworek w Zegrzynku, w którym mieszkała wdowa po pisarzu, spłonął doszczętnie. Okoliczności nie są jasne, prawdopodobnie został podpalony przez dwóch młodych, pijanych mężczyzn, którzy wdarli się do budynku, lecz zostali zamknięci przez Szatkowską, która pobiegła po milicję. Kiedy wróciła, dom stał w płomieniach – obaj napastnicy zginęli. Z dymem poszła także cała spuścizna po Szaniawskim, w tym liczne niepublikowane utwory. Pisarz wspominał bowiem, że napisał 77 dramatów, a wydrukowano ich około 30.

Zabytki, atrakcje turystyczne

Ruiny dworku Szaniawskiego

Nad Zalewem Zegrzyńskim, w kompleksie leśnym, znajdują się ruiny dworku i zabudowań gospodarczych rodziny Szaniawskich. Po wspomnianym pożarze zostały schody, ruiny zabudowań gospodarczych oraz pozostałości bramy wjazdowej. Ruiny otoczone są starodrzewem parkowym. W dworku powstały dzieła Szaniawskiego m.in. „Papierowy kochanek” (1920), „Żeglarz” (1925), „Adwokat i róża” (1929) – za które otrzymał Państwową Nagrodę Literacką i „Most” (1933). Ruiny otacza rezerwat przyrody nazwany od nazwiska dramaturga Wąwozem Szaniawskiego. Powierzchnia rezerwatu to 11,5 ha lasu z utrwaloną przez roślinność wąwozem erozyjnym, z porastającym cały teren lasem grądowym oraz fragmentem dziczatego parku.

Kilka lat temu władze gminy uczciły pamięć pisarza i na kamiennym głazie zamontowano tablicę upamiętniającą życie i twórczość pisarza. Obok znajduje się też tablica informacyjna ze starymi zdjęciami i ławeczka. Droga biegnąca dnem wąwozu prowadzi do przystani wodnej.

W Zegrzynku jest ulica Jerzego Szaniawskiego. Był tu nagrywany serial telewizyjny „Zostać Miss”.

Pałac Radziwiłłów w Jadwisinie

Najciekawszym na Mazowszu zachowanym przykładem tzw. kostiumu francuskiego w architekturze jest Pałac Radziwiłłów w Jadwisinie, wzniesiony na wysokim brzegu Narwi według projektu Francois Arveuf'a w latach 1896-1902. Jego zewnętrzny wygląd nawiązuje do francuskiego renesansu, mimo że budowla nie należy do symetrycznych. Parterowy budynek jest licowany czerwono-brunatnymi płytkami ceramicznymi, z tynkowanymi narożnikami, fryzami oraz obramieniami otworów okiennych i wejściowych białym piaskowcem. Pałac jest otoczony parkiem i kompleksem leśnym o wysokich walorach przyrodniczych. Z okien strony południowej budynku roztacza się malowniczy widok na Zalew Zegrzyński. Pałac stanowił siedzibę Radziwiłłów, a jego ostatnim gospodarzem był Konstanty Mikołaj

Radziwiłł, oficer AK, ps. „Korab”, który w 1944 roku został zabity przez Niemców i pogrzebany w pobliskim lesie.

Rynek Miejski w Serocku z Ratuszem

Brukowany rynek miejski w zabytkowym układzie urbanistycznym z położonym w jego centralnej części Ratuszem Miejskim. Pełni do dzisiaj rolę targową oraz kulturalną podczas licznych imprez organizowanych przez władze miasta i gminy.

Kościół Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Serocku

Murowany, jednonawowy kościół Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny (dawniej św. Wojciecha) ufundowali książęta mazowieccy: Janusz III i Stanisław. Inicjatorem budowy był pleban serocki Wojciech Popielski z Popielżyna. Kościół powstał między I poł. XVI wieku i 1600 rokiem. W II poł. XVIII wieku przebudowano okna. Restaurowany m.in. w latach 1934-1938. W 1961 r. kościół wpisano do rejestru zabytków.

Grodzisko Barbarka

Wczesnośredniowieczne grodzisko zwane Ogrodziskiem lub Barbarką znajduje się na prawym brzegu Narwi, w okolicy ujścia Bugu. Jego rozwój przypadał na XI-XIII wiek. Stanowi ono jedno z najstarszych grodów Mazowsza (Syroczeć).

Grodzisko położone było przy dwóch szlakach handlowych i komunikacyjnych: z Rusi przez Nur, Brok, Brańsk do Wielkopolski, Kujaw i Pomorza; z południa Polski do Jaćwieży i Prus. Podczas badań powierzchniowych prowadzonych w 1961 r. przez prof. dr. Zdzisława Rajewskiego znaleziono kawałki ceramiki, polepy i części kości zwierzęcych. Badania wykopaliskowe prowadzone w latach 1962-1966 wykazały trzy etapy osadnictwa wczesnośredniowiecznego oraz funkcjonowanie człowieka na tych terenach w XIV-XVII wieku. Zlokalizowano także cmentarzysko i jednonawową kaplicę z apsydą.

Na wydobytych wówczas ok. 200 zabytków archeologicznych składały się m.in. fragmenty ceramiki, kości zwierzęce i szczątki ryb. Wykazały one, że mieszkańcy głównie zajmowali się rolnictwem (uprawiano pszenicę, żyto, groch) rybołówstwem, tkactwem i rogownictwem.

Dawny Zajazd Pocztowy

Zespół budynków dawnego zajazdu pocztowego przy ulicy Pułtuskiej postawiono w I połowie XIX wieku, potem zaś przebudowywano w wieku XIX i XX. Zajazd składał się z podłużnego korpusu, który łączyły dwie bramy ze skrzydłami bocznymi, skierowanymi prostopadle do ulicy. Tego typu układ charakteryzował budownictwo miast i miasteczek Królestwa Polskiego i nawiązywał do osiowych założeń klasycystycznych. Dziś ów układ jest już zniekształcony (pozostała tylko jedna brama), zachowuje natomiast ogólną zasadę.

Walory naturalne

Powierzchnia powiatu legionowskiego wynosi 38 986 ha, z czego 27 170 ha stanowi Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu, 2,54 ha zespół przyrodniczo-krajobrazowy w Dębem oraz 10 rezerwatów przyrody: „Wąwóz Szaniawskiego”, „Zegrze”, „Jabłonna”, „Łęgi Czarnej Strugi”, „Bukowiec Jabłonkowski”, „Wieliszewskie Łęgi”, „Puszcza Słupecka”, „Jadwisin”, „Ławice Kiełpińskie” oraz „Kępy Kazuńskie”. Na terenie powiatu legionowskiego jest również 99 pomników przyrody, wpisanych

do Rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody. Spośród drzew pomnikowych najliczniej występuje dąb szypułkowy *Quercus robur*, a ponadto: wiąz szypułkowy *Ulmus laevis*, wierzba biała *Salix alba*, jesion wyniosły *Fraxinus excelsior*, lipa drobnolistna *Tilia cordata*, modrzew europejski *Larix decidua*, glediczia trójcierniowa *Gleditsia triacanthos*, topola biała *Populus alba*, klon pospolity *Acer platanoides*, grab pospolity *Carpinus betulus*, buk zwyczajny *Fagus sylvatica*, topola czarna *Populus nigra*, jałowiec pospolity *Juniperus communis*, sosna zwyczajna *Pinus silvestris*, wiśnia ptasia *Prunus avium*, żywotnik zachodni *Thuja occidentalis*. Pomnikami przyrody są również 3 głązy narzutowe (granitognejs, granit różowy i granitoid różnoziarnisty), które występują na terenie gminy Serock.

Rezerwat przyrody „Zegrze” położony jest w pobliżu prawego brzegu Narwi, po północnej stronie drogi Serock-Nowy Dwór Mazowiecki. Lasy rezerwatu są pozostałością po tzw. Puszczy Słupeckiej, z której przetrwało jedynie kilka kompleksów leśnych. Dominującym zespołem roślinnym jest subborealny bór mieszany zamieszkały przez liczne gatunki zwierząt, m.in. ryjówkę aksamitną, mysz zaroślową, smużkę, orzesznicę, kilka gatunków nietoperzy, sarnę, lisa, dzika, dzięcioła czarnego, dudka. Rezerwat jest otwarty dla turystów, ale można go zwiedzać, korzystając tylko z dróg biegnących po obrzeżach lub przecinających go.

Rezerwat przyrody „Wąwóz Szaniawskiego” położony jest na terenie gminy Serock, obok wsi Jadwisin. Powierzchnia rezerwatu wynosi 11,5 ha z utrwalonym przez roślinność wąwozem erozyjnym, z porastającym cały teren lasem oraz fragmentem dziczałego parku. Dla ruchu turystycznego udostępniona jest jedynie droga biegnąca dnem wąwozu, prowadząca do przystani wodnej PTTK. Dominującym lasem jest las grądowy, tzw. zboczowy, z przewagą dębu szypułkowego. Walory wąwozu podnosi obecność ruin dworku Jerzego Szaniawskiego, otoczonego resztkami drzewostanu parkowego.

Rezerwat „Jadwisin” to 100-hektarowe uroczysko leśne położone na granicy Wysoczyzny Ciechanowskiej i doliny Narwi w pobliżu Serocka. Na jego terenie znajduje się XIX-wieczny pałac neoklasycystyczny należący w przeszłości do Radziwiłłów. Występują tu bogate siedliska grądów i lasów mieszanych porośnięte drzewostanem mieszanym z dużą ilością pomnikowych dębów szypułkowych i sosen pospolitych.

Jezioro Zegrzyńskie jest głównym atutem powiatu i jedną z największych atrakcji turystycznych aglomeracji warszawskiej. Sprzyjają temu czyste wody (zapasowy zbiornik wodny stolicy). Od wiosny do jesieni, w każdy weekend, przyjeżdżają tu szukać odpoczynku i rozrywki tysiące osób. Co roku organizowanych jest kilkanaście imprez regatowych, w których uczestniczą najlepsi polscy żeglarze. Zimą, kiedy wody Zalewu zamarzają, żagle pozostają nad jego wodami. Kiedy lód nie pozwala wypłynąć łodzią, pojawiają się tu amatorzy sportów zimowych, a szczególnie sympatycy bojerów. Czyste wody i niewielka głębokość sprawiają, że Jezioro Zegrzyńskie to raj dla wędkarzy. Można tu łowić leszcze, karpie, płocie, krąpie, sandacze, szczupaki, okonie i sumy.

Szlaki

Szlak pieszy żółty: Zegrzynek – Serock – Poddębe 25 km

Szlak rowerowy „Trasa Narwiańska” (czerwony): Kobiałka – Nieporęt (I odcinek); Zegrze Płd. – Borowa Góra – Serock – Łacha – Gąsiorowo (II odcinek) (8,5 km i 16,5 km) www.powiat-legionowski.pl

Szlak Wodny im. Stefana Batorego (Wisła – Kanał Żerański – Kanał Królewski – Narerw – Biebrza – Kanał Augustowski. www.turystyka.wrotapodlasia.pl

Baza sportowo-rekreacyjna

Ośrodek Sportu i Rekreacji w Serocku (boisko piłkarskie, siłownia, fitness)
05-140 Serock, ul. Pułtуска 47, tel.: 22 782 73 50, www.sport.serock.info

Hala sportowa przy Powiatowym Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych
im. W. Wolskiego, ul. Wolskiego, 05-140 Serock

Informacja turystyczna

Punkt Informacji Turystycznej w Zegrzu
ul. Warszawska 39 B, 05-130 Zegrze, tel.: 519 151 717, jezioro@zgrzynskie.pl,
www.jezioro.zegrzynskie.pl, www.jeziorozegrzynskie.info

Ośrodek Kultury w Serocku
ul. Pułtуска 47, 05-140 Serock, tel./fax: 22 782 73 50, kultura@serock.info,
www.kultura.serock.info

Referat Promocji UMiG w Serocku, pok. 2, ul. Rynek 21, 05-140 Serock,
tel.: 22 782 88 43, www.serock.pl

Gastronomia

Restauracja Bosman
ul. Rynek 13, 05-140 Serock, tel.: 22 782 67 69

Bar restauracyjny Kuchnia Polska
ul. Pułtуска 25, 05-140 Serock, tel.: 500 222 701

Cukiernia Pychotka
ul. Rynek 16, 05 - 140 Serock, tel.: 601 160 630

Bar-Yacht Club - sezonowo
ul. Radziwiłła 2, 05-140 Serock

Zajazd Pod Złotym Okoniem
ul. Warszawska 49, 05-140 Serock, tel.: 22 782 69 59, fax: 22 782 67 67

Smażalnia kurczaków
ul. Warszawska 49, 05-140 Serock, tel.: 782 69 59

Restauracja Złoty Lin
Wierzbica 9, 05-140 Serock, tel.: 22 782 71 08, 22 782 74 73

Restauracja Viktoria, Kawiarnia Five o'clock
Windsor Palace Hotel, Jachranka 75, 05-140 Serock, tel.: 22 782 87 87

Chata Góralska – restauracja, Yacht Club Warszawianka
Jachranka 77, 05-140 Serock, tel.: 22 768 90 00 fax: 22 768 92 85

Baza noclegowa

Hotel *** "Pan Tadeusz", ul. Miłosza 20, 05-140 Serock
tel.: 22 782 99 00, fax 22 782 99 01, www.hotelpantadeusz.pl

Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy Exploris ul. Wyzwolenia 57, 05-140 Serock
tel.: 22 782 83 60, fax 22 782 85 16, www.exploris.pl

Hotel **** Narvil Conference & Spa (otwarcie maj 2012 roku),
ul. Miłosza 14 A, 05-140 Serock, tel.: 22 797 12 10

Ośrodek Szkoleniowo-Konferencyjny CSK Sp. z o.o.

Jachranka 73, 05-140 Serock, tel.: 22 768 11 08, fax 22 768 79 10
www.csk-jachranka.pl

Windsor Palace Hotel & Conference Center

Hotele Korona Sp. z o.o., Jachranka 75, 05-140 Serock
tel.: 22 782 87 87, www.windsorhotel.pl

Ośrodek Szkoleniowo-Konferencyjny CSK Sp. z o.o. ,

Jachranka 73, 05-140 Serock, tel. 22 768 11 08, fax 22 768 79 10
www.csk-jachranka.pl

Centrum Kongresowe HOTEL **** "Warszawianka"

Wellness & SPA AquaPark, Jachranka 77, 05-140 Serock
tel.: 22 768 90 00, fax: 22 768 92 85, www.warszawianka.pl